

SOCIALNO DELO JE POLITIČNO IN STROKOVNO HKRATI

Pogovor s prof.
Silvio Staub-Bernasconi

(Foto: Vili Lamovšek)

Z nagrajenko se je pogovarjala Darja Završek 25. septembra 2010 ob prejemu nagrade Katherine Kendell, najvišje mednarodne nagrade v socialnem delu. Pogovor je bil opravljen v okviru priprave publikacije IASSW »Nagrajenci Katherine Kendall«, ki jo bosta izdala G. Askeland in B. Littlechild leta 2011.

Kdaj ste prejeli nagrado?

Enajstega junija 2010 na Svetovnem kongresu socialnega dela v Hongkongu. Plaketa se imenuje »Za življenjsko delo na področju odličnosti v mednarodni dejavnosti v izobraževanju za socialno delo.«

Kaj vam pomeni ta nagrada?

Moj prvi odziv na novico, da so me izbrali za prejemnico nagrade, so bili zelo lepi občutki. Spomnila sem se na večerjo s Katherine Kendall in nekaterimi drugimi kolegi na konferenci EASSW leta 2001 v Montpélieru. Pogovarjali sva se o marsičem, še posebej pa me je navdušilo njeno zgodovinsko in splošno znanje o poklicu, ki je bilo v pogovoru ves čas vidno. Kot se spominjam, sem bila takrat prvič povabljen na eno od manjših, neformalnih srečanj, ki se dogajajo med konferencami. Do takrat sem se samo čudila temu, kako učinkoviti so pri mreženju in načrtovanju dejavnosti udeleženci konference, še posebej moški. To pa je bilo srečanje žensk; zelo prijetno srečanje, na katerem je bil naš edini cilj, da si zaupamo svoje izkušnje, ne nazadnje pa smo hotele tudi uživati v dobri večerji!

Glede tega, kaj mi nagrada pomeni, lahko rečem, da je zame priznanje življenjskih prizadevanj na področju razvijanja koherentne teorije o družbenih problemih in socialnem delu kot vedi in poklicu. Zaradi svojega širokega filozofskega in systemskega okvira lahko integrira številne fragmentirane teoretske pristope in metode socialnega dela, ki jih na zelo razdrobljen način posredujejo na različnih družbenih ravneh: individualni, družinski, skupinski, organizacijski in skupnostni, pa tudi družbeni v svetovnem merilu.

Nagrada pomeni tudi podporo za moja prizadevanja na področju politik izobraževanja in kurikula v nemškem delu Evrope, ki po mojem mnenju niso prav dobro povezane z mednarodno znanstveno in poklicno skupnostjo. Ker je močna nemška frakcija zapustila Mednarodno zvezo šol za socialno delo (IASSW, ustanovljena leta 1928), potem ko ni bil sprejet predlog, da

bi Alice Salomon razrešili s položaja generalne sekretarke, je zanimanje za to mednarodno organizacijo v Nemčiji, kjer je okrog 80 šol za socialno delo in nekaj univerz z oddelki za socialno pedagogiko, majhno. Izjema je le Univerza za uporabne znanosti Alice Salomon.

Katere dejavnosti, projekti in publikacije so po vašem mnenju imeli največji pomen v vašem poklicnem razvoju in karieri? Kako so vplivali na razvoj socialnega dela in izobraževanja za socialno delo?

Spomnim se treh pomembnih prelomnic za moj razvoj in izobraževanje za socialno delo. Prva je obiskovanje dodatnih supervizijskih srečanj na züriški šoli za socialno delo v času, ko sem začela terensko delo v industrijskem delu Züricha, hkrati pa sem začela tudi študij in prakso socialnega dela (1958–1960). Tolpa, s katero sem delala kot socialna delavka, je uničila dele centra za prostočasne dejavnosti, pretepla nekdanje učitelje, veliko opravka je z njimi imela policija ipd. Analiza procesov znotraj tolpe in moje intervencije na terenu so bili leta 1960 vsebina moje diplomske naloge. Brez obeh izhodišč bi najbrž končala znotraj zelo ozkih meja Švice. V moji nalogi sem lahko pokazala, da je bila uporaba znanja o strukturi skupin in procesov znotraj njih v kombinaciji z demokratičnimi metodološkimi načeli pri delu s tolpmi uspešna pri pridobivanju spoštovanja in zaupanja članov tolpe, vse bolj pa ji je člane uspelo pridobiti za sodelovanje pri razvijanju njihovih lastnih dejavnosti, zaradi katerih se ne bi takoj znašli na policiji. Šele veliko let pozneje sem spoznala, zakaj je bilo to »poročilo« (objavljeno je bilo v treh izdajah pri nemški založbi Haus Schwalbach) odmevno. Po letih »črne pedagogike« v državnih ustanovah in domovih, ki so jih večinoma vodile krščanske veroizpovedi – in ta pedagogika je trajala (človek lahko komaj verjame) do leta 1970 in še dlje – je ta »praktični, živ primer« dela z uporniškimi mladostniki očitno prepričal socialne delavke in njihove učiteljice, ki so bile naučene recitirati demokratično abecedo *demokratičnih izobraževalnih programov*, ki so jih vpeljale zavezniške sile.

Druga prelomnica je bila odločitev za študij sociologije po vrnitvi iz Združenih držav Amerike in za iskanje odgovora na vprašanje moje doktorske disertacije o tem, kaj bi lahko bila objekt in znanstvena podlaga socialnega dela. Vse skupaj – družina, služba in nobene finančne podpore – mi je vzelo skoraj dvanajst let. Profesor sociologije je na začetku zelo dvomil o mojem doktorskem projektu, ko pa sem mu predstavila izsledke, si je premislil. Kot »prikritega« anarhista, ki je vse življenje preučeval svetovne sile, ga je še posebej zanimalo moje razlikovanje med destruktivnimi in konstruktivnimi vzvodi moči. Po drugi strani pa so številni moji kolegi ostali več kot skeptični glede mojega pisanja: preveč kompleksno, ambiciozno, nepraktično, kritično in radikalno ipd. Pa vendar so postajali študenti vedno bolj navdušeni nad mojim delom, saj jim je dalo poklicno identiteto in usmeritev. Sočasno z mojimi predavanji in seminarji v Zürichu sem bila povabljena na številne konference, seminarje, delavnice, predavanja in univerze v različnih evropskih državah in s tem potrdila pregovor, da v lastni državi nihče ni prerok.

To je bil tudi čas (od leta 1985), ko se je v nemško govorečih državah začela velika razprava o socialnem delu kot vedi in stroki. Ta projekt je bil deležen hudih kritik – niso ga kritizirale socialne delavke, ampak profesorji temeljnih disciplin, kot so psihologija, sociologija, etika, pravo ipd., ki niso študirali socialnega dela in niso skoraj ničesar vedeli o njegovih temeljih in praksi. Vendar, imeli so občutke, kot bi jih nekdo vrgel s prestola, in želeli so spet pridobiti moč odločanja o tem, kaj socialno e in kaj bi socialno moralo biti. Najhuje so napadale univerze, pedagoške znanosti in socialna pedagogika. Govorile so o »teoretskem upor« (puču) proti njim. Toda to nikoli ni bil moj namen! Želela sem le promovirati idejo o socialnem delu kot stroki, ki se na kompleksen, znanstveni način – temelječ na humanistiki in družboslovju – loteva družbenih problemov brez problematične tradicije dualizma med telesom in umom, posameznikom in družbo, naravoslovnimi znanostmi in znanostmi o duhu (*Geisteswissenschaften*) ipd., hkrati pa pokazati, da ni treba sprejeti znanosti o vzgoji (*Erziehungswissenschaft*) kot

osrednji znanstveni temelj (*Leitwissenschaft*) za področje socialnega dela. Revni, diskriminirani, razlašeni, zatirani, žrtve nasilja ne morejo biti zgolj objekti resocializacije v skladu s splošnimi vrednotami in normami. In ne nazadnje, želela sem nasprotovati teoretskemu pristopu »od zgoraj-navzdol«, ki se začne na makroravni družbenoekonomskih, družbenopolitičnih in pravnih pogojev socialnega dela, da bi se tako dokopali do mezoravni organizacij socialne države, in – morda – konča na individualni ravni klientov in uporabnikov socialnega dela, največkrat z zelo preprosto, redukcionistično podobo posameznika. Takrat sem tudi spoznala, česa sem se posredno naučila med svojim študijem socialnega dela v Združenih državah Amerike, namreč tega, da je treba začeti pri posamezniku, njegovih potrebah, trpljenju, diskriminaciji, nemoči, pa tudi pri njegovih virih moči in pravicah. To je pristop »od spodaj navzgor«, ki privatizirane teme transformira v javne, (družbeno)politične teme, kot so tudi dejanske strukture razmerij moči v družbi. Menim, da je zaradi tega pristopa moja knjiga *Socialno delo kot dejavna znanost* bila in je še vedno besedilo, ki je osrednji referenčni okvir za ta razvoj.

V času te razburljive, zelo spolitizirane razprave je bilo ustanovljeno Nemško društvo socialnega dela in jaz sem kot njegova podpredsednica vodila »sekcijo za razvoj teorije« in to počnem še danes. Tako sem imela priložnost oblikovati platformo za vse te razprave, in to v številnih pogledih uspešno. Danes lahko rečemo, da je socialno delo razmeroma priznано kot veda in stroka, čeprav je velika raznovrstnost pristopov – nekateri govorijo o bazarju znanja – še vedno velik problem. Danes opažamo začetek sodelovanja med univerzami in univerzami uporabnih ved, čeprav je univerze še vedno težko pritegniti v doktorske projekte iz »socialnega dela«. Zato sem tako hvaležna Darji Zaviršek, da je vzpostavila projekt Indosow – Mednarodni doktorski program v socialnem delu, ki bo, upam, pospešil razvoj izobraževanja v nemško govorečih državah.

Tretji »moment razvoja in vpliva« pa je zagotovo drznost, da sem ustanovila magistrski študij socialnega dela. Imenuje je »socialno delo kot

stroka o človekovih pravicah« in se je začel leta 2002 v Berlinu. Preživel je vse napovedi njegovih nasprotnikov, namreč, da ne bo »trga« za takšno nenavadno, noro, abstraktno in fantastično idejo. Zdela se jim je kot naivno sanjarjenje o izboljševanju sveta, kratka, kot »preganjanje oblakov po nebu« – ki niti malo ne ustreza neoliberalnemu duhu časa in dejanski ekonomski revščini socialne države. Toda, kljub vsemu, ideja o človekovih pravicah si je očitno utrla, čeprav počasi in ne brez upiranja, pot v seminarje, predavanja, konference, kurikule in projekte v praksi na vse več oddelkih za socialno delo.

Na katerih področjih menite, da ste največ prispevali?

To vprašanje bi morali postaviti mojim kolegom, tistim, ki me podpirajo, in tistim, ki mi nasprotujejo. Če pa naj podam svoje osebno mnenje, bi poudarila tole:

- Pojasnilo kompleksne, transdisciplinarne, slabo znane systemske filozofije in teorije Maria Bungeja: njegove ontologije, epistemologije, etične in akcijske teorije kot tudi njegove politične filozofije za razvoj teoretskega okvirja socialnega dela kot vede/stroke, ki ponuja možnost tistim, ki v to verjamejo, za transdisciplinarno integracijo razdrobljenega znanja pod vodilno idejo »integriranega pluralizma«.
- Razvoj pristne »diagnoze v socialnem delu« (*social work diagnosis*), ki upošteva tako individualne kot tudi družbene in kulturne razsežnosti problema.
- Spoznanje, da socialno delo nima le dvojnega mandata, ampak da mora svoje intervencije utemeljiti s sklicevanjem na trojni mandat, ki izhaja iz uporabnikov, delodajalcev in same stroke. To je temelj za relativno strokovno avtonomijo presoje in odločanja v stroki, kadar ga družbena in politična razmerja moči ovirajo.
- Razvoj razmeroma kompleksne teorije procesov moči, destruktivnih in konstruktivnih struktur moči, virov moči kot ene od osrednjih akcijskih teorij v socialnem delu.
- Prispevek k odnosu med teorijo in prakso, imenovan »transformativni trije koraki« (*»transformativer Dreischritt«*).

- Razvoj in institucionalizacija magistrskega študija socialnega dela, ki sistematično integrira teme človekovih pravic v vse vidike teoretske, akcijsko-teoretske, projektno in raziskovalno usmerjene prakse.

Kaj je izobraževanje na področju socialnega dela pomenilo za vašo poklicno kariero?

Veda socialnega dela in moj poklic profesorice sta mi omogočila veliko širši pogled na množico lokalnih, nacionalnih in svetovnih družbenih problemov, hkrati pa tudi zavetje strokovnega znanja na zelo kompleksnem področju družbene stvarnosti. Ta pogled se je še razširil med mojim študijem v Združenih državah Amerike, saj je bil mešanica metod skupinskega dela, skupnostne skrbi in mednarodnega socialnega dela s profesoriciami in profesorji, kot so bili Gisela Konopka, Mirjam Cohen, Etta Saloshin, Ruby Pernel, Walter Friedländer in Robin Hughs Jones (ta dva kot gostujoča profesorja z Univerze v Minnesoti), William Schwartz z Univerze v Columbii in številni drugi. Dve nadstropji niže v stavbi za družboslovje sem obiskovala predavanja Arnolda Rosea, Dona Martindalea, Georgea Homansa iz socialne psihologije in sociologije. Še posebej Arnold Rose mi je odprl oči glede »ameriške dileme«, rasizma, njegovih vzrokov in posledic. (Temnopolti) študenti in študentke pa so me v praksi naučili, kaj pomenijo rasizem, revščina in življenje v slumih. Čeprav sem se od začetka študija socialnega dela zanimala za »teorijo«, sem vedno izvajala tudi prakso socialnega dela, in to v različnih okoljih v Švici, Minnesoti in na Lower East Sideu v New Yorku. Rekla bi lahko celo, da so vprašanja, ki sem jih raziskovala v teoriji, izhajala večinoma iz te prakse.

Človekove pravice sem odkrila kot *temo študija in teorije* prav v času mojega študija sociologije, ki je obsegal predvsem preučevanje strukture in dinamike svetovne družbe. Približno četrtnina moje disertacije je bila posvečena problemom distribucije moči, proizvajanja družbene nepravčnosti, vpeljevanju kompleksnih teoretskih konceptov negativnih/

nelegitimnih in pozitivnih /legitimnih struktur moči. Nikoli nisem ločevala »strokovnega« in »radikalnega« ali »strukturnega socialnega dela« ali ju celo prikazovala kot nasprotji, kot to počnejo v številnih strokovnih besedilih. Moč je postala sestavni del socialne ocene, pojasnjevanja, določanja vrednot (družbena pravičnost) in akcijskih strategij, sodelovanja s posamezniki, skupinami in skupnostmi (med supervizijo terenskega dela), na primer pri zagovorništvu, socialni krepitvi uporabnikov z namenom spreminjanje nelegitimnih družbenih pravil, ki ustvarjajo nepravčnost v družini, skupinah, organizacijah in družbi. Upi iz leta 1968 o spremembi »celotnega kapitalističnega sistema« ali celo o revoluciji tega sistema s pomočjo socialnega dela ali, še bolj nenavadno, z uporabniki socialnega dela so se mi zdele po mojih izkušnjah iz Združenih držav precej prazni. Tako sem študentom in praktikom na desetinah seminarjev, projektnih usposabljanj, supervizij pokazala, kako dobiti tisto, do česar so upravičeni, kljub imetnikom moči (eden od vzgledov bi bil npr. S. D. Alinsky), potem pa spremeniti strukturo moči v *socialnih okoljih, ki so jim dostopna*. Že to je bilo izjemno zahtevno delo, npr. v patriarhalnih švicarskih in migrantskih družinah.

Hkrati so o moji »teoriji o virih moči in strukturah moči« živahno razpravljali in jo uporabljali v feminističnem gibanju prav takrat, ko so bili številni njegovi cilji doseženi, potem pa so spoznali, da »razmerja moči« med ženskami in moškimi še zdaleč niso razrešena. Feministične aktivistke, ki so delovale zunaj parlamentarnih okvirov, in feministične političarke so moje ideje o moči tako uspešno sprejele, da me je to stalo zaposlitve na univerzi v Zürichu, za katero sem dobila povabilo. Neuradna govorica: bali so se socialnih nemirov na univerzi! V tem času sem bila članica švicarskega Sveta žensk za zunanjo politiko in ustanovitvena članica revije za feministično politiko OLYMPE. Poleg tega, da sem bila priča številnim kršitvam človekovih pravic npr. med mojim sobotnim letom v Braziliji, Birminghamu in Kaliforniji (še posebej me je zaposlovalo vprašanje mehiških imigrantov,

gejev in lezbijk na tamkajšnji Univerzi v Santa Cruzu), je bilo za moje udejstvovanje na področju človekovih pravic odločilno dvoje:

- Sprejem množice političnih beguncev na Züriški šoli za socialno delo: ko je bila razglašena »smrt socializma«, so se številni begunci znašli v hudi osebni krizi (za kakšen »boljši svet« so se sploh bojevali?). Posledica izkušnje, da jim je prvi seminar iz človekovih pravic dal novo upanje in usmeritev, je bila institucionalizacija teh seminarjev v kurikulum. V teh seminarjih so odkrili – vajeni so bili celostnega razmišljanja in boja v močnih, avtoritarnih organizacijah – tudi dostojanstvo posameznega človeškega bitja in pomoč posameznikom.
- Prošnja Mednarodnega združenja šol za socialno delo (IASSW) in Mednarodne federacije socialnih delavk in delavcev (IFSW), da bi Ellen Mourajev-Apostol, predstavnica teh dveh organizacij na sedežu Združenih narodov v Ženevi, opravila strokovni pregled priročnika *Socialno delo in človekove pravice*, ki so ga pri Združenih narodih pripravili člani obeh združenj ob podpori predstavnikov Združenih narodov v zvezi s svetovno konferenco o človekovih pravicah leta 1993 na Dunaju.

Ko sem zasnovala magistrski študij »socialno delo kot stroka o človekovih pravicah«, je bilo zelo težko prepričati kolege, da socialno delo nima ambicij, da bi prevzelo človekove pravice zaradi lastnega prestiža. Združeni narodi so na svetovni konferenci na Dunaju veliko strok pozvali, naj začnejo izobraževalne programe o človekovih pravicah znotraj lastnih organizacij (npr. pedagogice, policiste, medicinske sestre, mirovnike, političarke idr.). Ta poziv sem vzela zares. Poleg tega je ta magistrski program usmerjen v mednarodno socialno delo in tako vključuje tudi moj študij sociologije o svetovni družbi. V tem hipu vidim sebe in ta magistrski program kot »strukturno vez« med nemškim in švicarskim kontekstom ter mednarodnim razvojem v socialnem delu, ki ga večinoma predstavljata IASSW in IFSW, podpirajo pa ga priporočila Ministrskega odbora Sveta Evrope, naj človekove pravice kot »obvezne« vključimo

v kurikulum in prakso socialnega dela [cf. Rec (2001) 1 in Rec (2003) 19].

Kaj je izobraževanje za socialno delo pomenilo vam osebno? Zakaj ste ga izbrali?

Po štirih letih poslovne šole mi je socialno delo odprlo popolnoma nov pogled na svet. Našla sem glas in odgovor na vprašanje, ki se mi je zastavljalo od otroštva: zakaj je na svetu toliko bede, revščine, sovraštva, vojn, nasilja in milijonov beguncev na svetu, če pa nas ima Bog rad? Zakaj je bila Švica, v srcu Evrope, obdana z dvema vojnama (govoriti o njiju, kot o svetovnih vojnah je zelo etnocentrično!), varna pred vojnimi grozotami? Nihče, niti duhovniki mi niso mogli dati zadovoljivega odgovora, zato sem ga začela iskati sama. Discipline, ki bi se jih lahko lotila, potem ko bi se odločila za univerzitetni študij – kot so pravo, medicina, ekonomija, psihologija (takrat še ni bilo možnosti študija sociologije) – me niso zanimale, zato sem izbrala edino zanimivo alternativo, šolo za socialno delo, in upala, da bom našla odgovore na svoja vprašanja. Nekatere sem našla med svojim izobraževanjem za socialno delo, druga pa v času študija sociologije, filozofije in intenzivnih prizadevanj, da bi dojela, kaj se je zgodilo v nacistični Nemčiji in holokavstu (ta prizadevanja nimajo konca).

Katere izzive socialnega dela in izobraževanja zanj bi lahko navedli v tem trenutku, ob prejemu nagrade?

Dandanes se socialno delo spoprijema s toliko izzivi, da se moram osredotočiti le na nekaj tem. Povzamem jih lahko z besedami globalizacija ali transnacionalizacija teorije, prakse in izobraževanja za socialno delo.

- *Izzivi za temelje in obseg socialnega dela.* Neoliberalizem je bil zelo uspešen pri izkoreninjenju jezika trpljenja, diskriminacije, izkoriščanja in nemoči v socialnem delu. V velik del izobraževanja in prakse socialnega dela so bile vpeljane »nove metode« menedžerizma, ki je obljubljal več družbenega priznavanja. Te nove »fast-food« metode in tehnike v

intervencijah in evalvaciji so diskreditirale in zavrgle diagnozo, češ da je osredotočena na problem in pomanjkanje. Iskanje vzrokov so razglasile za nepotrebno razkošje, ki zahteva preveč časa. Priporočile so tržno usmerjen pristop, češ da je vez med željami (napačno definiranimi kot potrebe) in viri uporabnikov ter storitvami socialnih servisov, vse pa je definirano kot pogodbeno tržna transakcija pri zagotavljanju oskrbe. To je bil najcenejši način za zmanjšanje sredstev za socialne politike in hkrati kopičenje velikanskih dobičkov in kapitala v ekonomiji in finančni industriji. Potrebujemo empirično in teoretsko prepoznavanje družbenih problemov na vseh družbenih ravneh in njihove soodvisnosti.

- *Izzivi za razvoj teorije.* Razviti bomo morali bolj kompleksno, strožje pojmovanje teorije socialnega dela. Prvič, to pojmovanje presega pojmovanje teoretsko utemeljenih intervencij ali metod. K meni je prišel kolega, zelo razburjen zaradi razprave z nekom iz angleško govorečega okolja, ki mu je dejal: »Kaj, vi imate komaj kakih ducat teorij socialnega dela? Mi jih imamo več ducat, če ne na stotine!« Govoril je namreč o nesporazumu glede razlike med »splošno, transdisciplinarno teorijo« kot prispevkom k »disciplini in stroki socialnega dela« in »teoretsko zasnovanimi metodami«. Danes namreč skoraj nobenega družbenega problema ne moremo pojasniti brez sklicevanja na strukturo in dinamiko svetovne družbe. To bo treba upoštevati pri razvoju teorije. Drugič, priče smo vse večjemu prepadu med revnimi in bogatimi na lokalni, državni in svetovni ravni in kritika kapitalizma tukaj ni dovolj. Opraviti imamo s procesi refevdalizacije družbe, ki jo podpirajo pravila Svetovne trgovinske organizacije, to pa pomeni: da so upi na družbeno mobilnost pri vse večji skupini prekarne delavcev in srednjega razreda prazni; da milijarde mezd ne zagotavljajo zadovoljevanja najbolj osnovnih, eksistenčnih potreb; da se revni kriminalizirani in da je treba prejemnike socialne pomoči disciplinirati, da bi dobili službe, ki sploh ne obstajajo; da ekonomska in finančna plutokratska elita instrumentalizira to »delovno

maso« kot fleksibilen »podstavek« za svoje lastne interese; da pridigajo o socialni pravičnosti in socialnih pravicah, ki temeljijo na meritokratskih načelih, hkrati pa so sami povsem zanemarili resnično socialno pravičnost. To so torej merila za eklatantno dvojno moralo, ki ostro ločuje samooklicano »elito« od »ostankov«, to pa je poglobljena lastnost fevdalne družbe, ki ji je tuja vsaka ideja demokracije ali enakosti. Da bi lahko utemeljeno sodili tako o ovirah kot tudi o priložnostih za družbene spremembe na lokalni, državni in mednarodni ravni, potrebujemo trdno znanje o družbenoekonomskih, političnih, pravnih in kulturnih pogojih socialnega dela in njegovih intervencij.

- *Izzivi za etično podlago in mandat socialnega dela.* Kot kaže, obstaja mednarodni konsenz o tem, da je socialno delo poklic, ki mora uveljavljati socialno pravičnost. Manj konsenza pa obstaja glede tega, ali enako velja tudi za človekove pravice. Ker zahodne države v zadnjih stoletjih niso bile ravno zastavonoše človekovih pravic, je pri vzhodnih in južnih parterjih v tem dialogu še veliko skepticizma glede ideje človekovih pravic. To pomeni, da bomo morali vložiti veliko zgodovinskih, etičnih, medkulturnih in empiričnih utemeljitev, da bi ovrgli obtožbe na račun zahodne hegemonije nad človekovimi pravicami in nesporazume glede te hegemonije. Zaradi zgodovine kolonializma bo to zelo dolg in težaven proces. Če resno vzamemo navezavo na znanstveno utemeljene intervencije in človekove pravice ter socialno pravičnost v Kodeksu etike, bi morali dvojni mandat razširiti v trojnega, tj. od uporabnika in ustanove še k sami stroki. Čeprav v priročniku Združenih narodov zelo jasno piše, da morajo imeti v situaciji, ko pride do dileme med zahtevami ustanove in zahtevami uporabnika prednost zahteve uporabnika, bi lahko trojni mandat to še bolj utrdil. V skladu s takšnim razmišljanjem bi se morali v socialnem delu zavedati, da je treba spremeniti ali zavrniti mandat, ki je nelegitimen glede na poklicni mandat. Socialno delo pa lahko celo samo sebi da mandat, kadar družba tega ne bi storila (npr. v primeru diskriminatornih politik do priseljevanja).

- *Izzivi na področju intervencij in njihov metodološko-akcijski teoretski pristop.* Socialno delo je bilo vedno zelo močno na področju akcij ali intervencijskih teorij, še posebej na individualni, družinski in skupinski ravni, manj pa na ravni skupnosti, organizacij in mednarodni ravni. Naslednji nujni korak bi bil spremeniti to nesorazmerje. Hkrati s tem vidim tudi potrebo, da se »povečevanje moči uporabnika« osvobodi od svoje »placebo funkcije«, pri tem pa mislim na resnično moč v nasprotju z urjenjem za zmožnost udeležbe. S tem bi lahko znova integrirali razmeroma marginalno tradicijo »kritičnega« ali »radikalnega socialnega dela« v osrednji tok socialnega dela, tako kot je bilo pred sto leti.
- *Izzivi za izobraževanje v socialnem delu.* Raziskovanje v socialnem delu bi moral temeljiti predvsem na psiholoških, socioloških/ekonomskih in kulturnih raziskavah in metodah, hkrati pa je treba razvijati akcijsko usmerjeno raziskovanje, t.j. participacijsko, akcijsko in kritično raziskovanje, kot tudi študije primerov, raziskovanje družbe s pomočjo anket, evalvacijsko raziskovanje – vse to bi bilo treba preizkusiti in izboljšati.

Kakšna je bila v vaši karieri vloga mednarodnega dela?

Moja občutljivost, predvsem za multikulturalnost in mednarodne teme pa tudi za mednarodno socialno delo, izhaja iz trojega. Prvič, iz izkušnje etnične, verske in razredne različnosti v moji družini: moja mati je bila iz francoskega, oče iz italijanskega dela Švice, živeli pa smo v nemškem delu, saj moj oče zaradi ekonomske krize konec tridesetih let ni mogel najti dela v svoji rojstni pokrajini. Bila sta torej »migranta«, ki sta poskušala ohranjati kulturni življenjski slog in socialne stike s svojimi domačimi in sta vse življenje hrepenela po vrnitvi tja. Drugič, velik pomen je imela tudi štipendija Združenih narodov. ZN mi je omogočila navdušujočo izkušnjo – tako mednarodno kot multikulturalno. In tretjič, moj študij svetovne sociologije na univerzi v Zürichu, na inštitutu prof. Petra Heintza – v Čilu

je vse do puča vodil UNESCO. To je bil sploh eden prvih tovrstnih študijev.

Kot profesorica na züriški univerzi sem bila odgovorna za tedanji »problem tujcev« (*Ausländerproblem!*). Da bi se bolje seznanila z mednarodnim socialnim delom, sem načrtovala svoja sobotna leta v Latinski Ameriki, še posebej v Braziliji, potem v črnski skupnosti v Birminghamu (Združeno kraljestvo) in v Kaliforniji, na Univerzi v Kaliforniji v Santa Cruzu, ki je slovela po svoji medkulturni, mednarodni usmeritvi (sprejeli so Angelo Davis, potem ko so jo zaradi političnih aktivnosti odpustili z Univerze v Los Angelesu).

Najbolj odločilen dogodek, ki mi je zares odprl oči in me spodbudil v smeri mednarodnega socialnega dela, pa je bil sprejem političnih beguncev na univerzi v Zürichu iz številnih držav – naprej iz Turčije, nato pa iz takratne Jugoslavije, Čila, Eritreje, Iraka ipd. Spoznala sem, da ne morem učiti socialnega dela, če ne vključim biografij teh beguncev, ki so doživeli preganjanje, zatiranje, življenje v najbolj strašnem zaporu v Turčiji, pa tudi mojih izkušenj z skrajno revščino v t. i. tretjem svetu.

Torej, vedno bolj sem spoznavala, da ni treba nujno potovati v tujo državo, da bi lahko opravljala mednarodno socialno delo. Glede na to, da je bilo v Švici 25 % priseljencev, si to lahko počel pred lastnimi vrati. Na tej poti sem vzpostavila in več kot petnajst let supervizirala posebno delovno enoto za medkulturne konflikte (rasizem) in nasilje. Deluje v nemškem delu Švice. Še vedno me seznanja z vsemi problemi medkulturnega življenja.

Katere pa so bile največje ovire na vaši poklicni poti?

No, ker sem bila rojena med prvim in drugim valom feminizma, je bil moja prva ovira oče, kajti odločil se je, da je trgovska šola dovolj za hčer, ki se bo v vsakem primeru poročila, medtem ko je mojega brata podpiral pri njegovem naravoslovnem študiju in bil ponosen, da ima sina, ki je postal najmlajši redni profesor na Univerzi v Kaliforniji. Ni mi treba posebej poudarjati, da nisem bila preveč zadovoljna s svojo prvo

Slika 1: Profesorica Silvia Staub-Bernasconi predava prihodnjim Indosow doktorskim študentom leta 2008 v St Pöltnu (Foto: Darja Zaviršek)

službo tajnice na Inštitutu za prehrano živali na Zvezni tehnični univerzi v Zürichu. Niti mi ni treba posebej poudariti, da je bila seveda moja poklicna pot vse do habilitacije na Univerzi v Berlinu značilna »ženska« cikcak kariera, ki so jo podpirale skoraj izključno ženske.

Razen tega pa ne morem reči, da sem naletela na kakšne večje ovire. Bolj gre za dejstvo, ki za ženske še dandanes ni razrešeno: da moramo izbirati med otroki in kariero. Spoznanje, da do hčere nisem mogla biti tako skrbna in pozorna, kot bi to potrebovala in si je želela, me je peklilo. Ampak po res številnih pogovorih o tem imava danes zelo dober odnos.

Še ena plat tega vprašanja je, da sem se morala naučiti početi to, kar sem počela, brez podpore in na začetku vedno z veliko kritike. Nisem bila del akademske (k citiranju in načrtovanju kariere usmerjene) mreže. Vsak projekt, ki sem se ga lotila, je bil zunaj glavnega toka. Moja okolica je bila pogosto zelo skeptična, poskušali so me prepričati, naj opustim svoje ideje, in mi vedno znova govorili: »To nima prihodnosti, pozabi!« Tako je bilo, ko sem se lotila terenskega dela z uličnimi tol-pami, saj so mi govorili, da »to ni za ženske!«. Ko sem si drznila povedati, da se ukvarjam s splošno teorijo socialnega dela, sem lahko opazovala množico glav, ki so zmajevale in se mi posmehovale: »Pozabi, socialno delo je le praksa, to je vse!« Glede prej omenjenega projekta o rasizmu in moči pa sem jih slišala: »Če se boš ubadala s tem, boš stigmatizirala

tako Švicarje kot migrante.« Danes pa ima projekt za sabo 15 let uspešnega dela, nanj pa se obračajo tako migranti kot domačini. Ali pa, ko sem poskušala prepričati švicarske parlamentarce, naj parlament podpiše Evropsko socialno listino: »Niti najmanjše možnosti nimaš glede na trenutno razmerje moči med strankami!« Vendar, Zvezni svet Švicarske konfederacije bo moral, po intervenciji parlamenta, parlamentu do konca tega leta sporočiti, ali bo podpisal dokument. Ali pa vprašanje, ali je socialno delo stroka o človekovih pravicah? »Se vam toži po študentskih demonstracijah iz leta 1968? Sploh je pa to delo pravnikov, tekmovati z njimi na tem področju pa je neodgovorno!« Kritiki se niso niti zavedali, da so socialne pravice, za katere naj bi bilo socialno delo odgovorno, v tistem času niso bile iztožljive in da ni bilo odvetnika, ki bi se vpletel v kakršnokoli proceduro z zahtevo po socialnih pravicah. Poleg tega pa, če naj prebivalstvo sploh zahteva človekove pravice, mora biti o njih najprej seznanjeno. Neki teolog se je razburil, ker si mednarodna skupnost drzne definirati socialno pravičnost in si prisvojiti človekove pravice zase ipd. Po njegovem mnenju bi morale socialne delavke in delavci sprejeti mandat družbe, kot ga definirajo – kdo drug kot – teologi! Če se spomnim vsega tega: nikoli nisem dovolila, da bi mi takšne stvari vzele pogum, nasprotno: aktivirale so vso mojo ustvarjalnost, energijo in tudi veliko potrpežljivosti za vztrajanje pri početju, ki se mi je zdelo pravilno.

Kako se je po vašem mnenju izobraževanje za socialno delo spremenilo?

Razlikovati moramo med nemško govorečim delom Evrope (Nemčija, Avstrija, Švica) in preostalo Evropo ter seveda svetovno družbo. Kot sta pokazali Idith White in Penelope Welbourne, ima socialno delo kot stroka skupno razvojno podlago s socialnim delom kot znanstveno vedo (Nina Toren trdi nasprotno v svojem članku, objavljenem v šestdesetih letih v knjigi Amitaia Etzonija o »polvedah« – kar je, poleg vsega, tudi izraz za poklice, ki jih opravljajo ženske). V tem prispevku pokaže,

kako različna so bila stališča o profesionalizaciji oziroma protiprofesionalizaciji. V nekem članku sem lahko pokazala, da so v nemško govorečem delu Evrope razprave o izobraževanju obtičale na ravni razprav o »za« (socialno delo kot poklic in znanstvena veda) in »proti« (socialno delo le kot poklic, brez znanstvenih temeljev) iz šestdesetih let.

Toda, ne pozabimo najpomembnejše spremembe v številnih kurikulumih za socialno delo, ki odkrito ali prikrito prepletajo neoliberalizem in jezik socialnega dela skupaj z neoliberalističnimi »fast-food« instrumenti (ukinitev diagnoze in pojasnjevanja, dajanje prednosti učinkovitosti pred rezultati), tehnikami (seznam namesto navodil za delo na podlagi znanstvenih ugotovitev) in raziskovalnimi orodji (praksa, temelječa na podatkih, namesto znanja, temelječega na podatkih) ipd. Vem, da se številne fakultete, profesorice in supervizorke upirajo tej kolonizaciji, vendar so očitno precej marginalizirane. Prepričana sem, da se bo to spremenilo, saj postaja škoda, ki nastaja, vse bolj vidna, svetovni problemi, ki jih z neoliberalnimi menedžerskimi orodji v ozkem pomenu ni mogoče rešiti, pa so vse bolj žgoči. Dober začetek je že zahteva Sveta za izobraževanje v socialnem delu (*Council on Social Work Education*, v ZDA), naj bodo teorije o svetovni družbi, globalizaciji, človekovih pravicah in mednarodnem socialnem delu vključene v kurikule.

Kako vidite izobraževanje za socialno delo danes v primerjavi s časom, ko ste začeli delovati na tem področju?

Zopet moram poudariti, da je nemogoče na splošno govoriti o izobraževanju za socialno delo, saj obstajajo pomembne razlike med državami in regijami, med nemško govorečim delom Evrope, ki ga najbolj poznam, in preostalo Evropo.

Z gotovostjo lahko trdim, da je bila izobrazba, ki sem jo dobila na züriški šoli za socialno delo, ustvarjalna, inovativna prilagoditev znanja, ki so ga naši profesorji pridobili na Nizozemskem in v ZDA. Študenti in študentke smo bili prepričani,

da smo »gonilna sila« profesionalizacije, saj smo imeli predavanja tako iz sociologije, psihologije, psihiatrije kot tudi seminarje iz individualnega, skupinskega in skupnostnega dela. Delodajalci nad tem niso bili navdušeni, še posebej pa ne nad izidom: samozavestne socialne delavke, ki so želele reformirati socialno delo. »Delo s posameznikom« (*case-work*) so spremenili v »delo s sirom« (*cheese-work*) – ne pozabite, da smo v Švici! – in učiteljem dajali posmehljiv naziv: IAG, se pravi »Bil v Ameriki« (*In America Gewesen*). Toda po nekaj letih se je socialno delo reformiralo, postalo je bolj demokratično in bolj strokovno, in ne nazadnje, po znanstveni oceni potreb delovnega mesta, so se povišale tudi plače.

Če me danes kdo vpraša o skupnih točkah, mislim, da kljub vsem tem vidikom raznovrstnosti članek avtoric Weiss in Melbourne (*The professionalisation of social work: A cross-national exploration. International Journal of Social Welfare*, 17, 4: 281–290 [2008]) ponudi dober pregled tega, o čem se povsod po svetu strinjamo glede profesionalizacije: da je socialno delo odgovorno za reševanje kompleksnih družbenih problemov na znanstveni podlagi in da potrebujemo učinkovite metode in skupen kodeks etike. V angleško govorečih državah vidim – kljub neoliberalni usmerjenosti – veliko kontinuitete v izobraževanju. Skandinavske države ponujajo doktorat iz socialnega dela (doktorski študij traja 4 do 5 let) in s tem rešujejo problem, da (doktorski) študij socialnega dela večinoma pomeni študij nečesa drugega, kot je upravičeno ugotovil Haluk Soydan.

V devetdesetih smo se v Evropi znašli v zelo posebnem položaju: vzhodnoevropske države so lahko začele vzpostavljati univerzitetni študij socialnega dela, toda iz nič. Spomnim se, da sem imela v Moskvi prvih nekaj predavanj o socialnem delu v zelo razburljivem času: Ševarnadze se je poskušal pogajati s študenti, ki so protestirali. Profesorji marksizma, matematike, fizike, filozofije so bili prisiljeni predavati socialno delo. Nekateri od njih so me v naših pogovorih, ki so trajali dolgo v noč, spraševali: Kaj naj naredim, če pravzaprav ne maram ljudi,

moram pa poučevati socialno delo? Profesor filozofije, ki je organiziral moja predavanja, se je odločil, da moram predavati tako študentom kot tudi prihodnjim profesorjem hkrati. Drugi profesorji, zelo izobraženi na področju filozofije, strokovnjaki v dialektiki, so želeli spoznati natančno filozofsko podlago socialnega dela – če je le mogoče, v obliki logaritma. Kolega iz ZDA, ki me je nasledil v nizu predavanj, je kolege opozarjal pred veliko škodo in napačnimi idejami o kapitalizmu, doživel pa je precej buren odziv: »Ampak mi hočemo kapitalizem!« je protestiral eden od kolegov in tako končal razpravo. Ameriški kolega je bil glede novega režima zelo skeptičen: s seboj je celo prinesel hrano, da ne bi po naključju podlegel lakoti in stradanju v tej čudni, revolucionarni državi. Lahko pa opazujemo vpliv kapitalizma v številnih od teh držav in hkrati s tem njegov vpliv na izobraževanje za socialno delo.

Kaj si želite, da bi se dogajalo v socialnem delu in Mednarodni zvezi šol za socialno delo (IASSW) v prihodnosti?

Moje želje in upi za prihodnost! Zdaj imamo za seboj že 30 let neoliberalne kolonizacije socialnega dela in desetine, če ne stotine kritičnih analiz o tem. Tudi jaz sem se pridružila vrstam kritikov. Vendar mislim, da je zdaj prišel čas, da pokažemo, da ima socialno delo izdelano vizijo in lahko veliko pripomore k udejanjanju svojih etičnih in strokovnih predpostavk v prihodnosti, in to na lokalni, državni in svetovni ravni. Po desetih letih razvoja in izvajanja magistrskega študija socialnega dela, ki ima v jedru človekove pravice in podobne projekte ter socialno prakso, zdaj vem, kaj je še mogoče storiti in doseči v nenaklonjenih, celo temačnih časih. In če pogledam v zgodovino: ali se ni znanstveno utemeljeno strokovno socialno delo na lokalni in državni in celo mednarodni ravni razvijalo v še bolj neprijaznih razmerah, kot so danes – vsaj v severnih državah? Spomnim se na ženske in moške iz četrti Hull House in čikaške univerze. Ampak tudi prispevki na konferencah, ki jih organizirata Mednarodna zveza šol za socialno delo (IASSW) in Mednarodna federacija

socialnih delavcev in delavk (IFSW) ali Mednarodni svet socialnega dela (ICSW), dajejo upanje in smernice za razvoj kurikula v prihodnosti in za družbeno akcijo. Torej, bodimo aktivistični akademiki, kot nas je pozvala Linda Briskman na svetovnem kongresu socialnega dela v Durbanu, saj lahko v številnih pogledih še vedno lahko izkoristimo akademsko svobodo. Uporabimo to svobodo za implementacijo vsebin naših lastnih mednarodnih dokumentov. Končajmo neskončno trajajočo razpravo o tem, ali naj bo socialno delo politično ali strokovno. S svojim trojnimi mandatom, ki se nanaša na akcijske smernice, ki temeljijo na znanosti, kot tudi na metode in človekove pravice in socialno pravičnost kot njegove etične smernice, ne moremo govoriti o političnem ali strokovnem, ampak o spretni kombinaciji obeh.

Darja Zaviršek

Prevedla: Ana Marija Sobočan